

ORTAK DIŞ TİCARET POLİTİKASI ÇERÇEVESİNDE AVRUPA TOPLULUĞU VE TÜRKİYE

Lale CANKAY (*)

ÖZET

Avrupa Topluluğu, Roma Anlaşması uyarınca bir gümrük birliği temeli üzerine kurulmuştur. Topluluğa üye ülkeler, diğer ülkelere ticaret ilişkilerinde tek bir ulusal piyasaya sahip olması zorunluluğu, Ortak Dış Ticaret Politikası uygulamasını gerektirmiştir. Temel yetki, Roma Anlaşmasının 113. maddesinden kaynaklanmaktadır. Ortak Dış Ticaret Politikasının araçları; Ortak Gümrük Tarifesi, Miktar Kısıtlamaları, Anti-Damping ve Anti-Sübvansiyon önlemleri olmaktadır.

Türkiye, Avrupa Topluluğu'na üye olmak için Ankara Anlaşmasını 1964 yılında imzalamıştır. Türkiye'nin Topluluğa katılması belirli bir prosedüre bağlanmıştır ve belirli yükümlülükleri yerine getirmek zorundadır. Ancak bundan sonra gereken uyumu sağlamak ve Ortak Pazardan yararlanmak mümkün olascaktır.

GİRİŞ

Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ile olan ilişkileri, Ortak Dış Ticaret Politikası çerçevesinde ele alındığında, Türkiye'nin Topluluk ülkelerine olan ihracatının artması ve serbest dış ticaretten yararlanma amacının ağırlık kazandığı görülmektedir.

Türkiye, Avrupa Topluluğu pazarında benzer ülkelere oranla daha geniş ve sürekli bir pazara kavuşacağı ve bu yolla dış ticaret hacmini arttıracığı düşüncesinden hareketle, Topluluğa katılmayı gerçekleştirmek istemektedir. Bunun için, herşeyden önce Türkiye'nin ihracat potansiyelini önemli ölçüde ve istikrarlı olarak arttırması gerekmektedir. Bu durum, Avrupa Topluluğu ile olan ilişkilerinde Türkiye'nin kendisine düşen yükümlülüğü ifade etmektedir. Avrupa Topluluğu'na üye olmanın diğer avantajı ise, Topluluğun Ortak Dış Ticaret Politikası çerçevesinde

(*) Yrd. Doç. Dr. D.E.Ü. İ.İ.B.F.

Türkiye'ye ne gibi kolaylıklar sağlayacağıdır.

Aşağıdaki kısımda Ortak Dış Ticaret Politikası araçlarının Topluluk ve Türkiye açısından getirdiği yükümlülükler sırasıyla incelenecektir.

1- Ortak Dış Ticaret Politikasının Araçları

Türkiye ile Topluluk arasında Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'le belirlenen yükümlülükleri, Ortak Dış Ticaret Politikası araçları açısından aşağıda incelenmiştir. Bu politika araçları, gümrük tarifelerinin indirilmesi, ortak gümrük tarifesine uyum, miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve koruma önlemleri olarak 4 kısımda gruplandırılmıştır.

a-Gümrük Tarifelerinin İndirilmesi

Bilindiği gibi, gümrük birliğini oluşturabilmek için, üye ülkelerin karşılıklı ticaretlerinde gümrük ve buna benzer etkide bulunan mali yüklerin kaldırılması gerekmektedir. Bu amaçla, Türkiye ve Avrupa Topluluğu karşılıklı olarak sanayi mamüllerde gümrük indirimleri uygulamasına, belibir süreç içinde gideceklerdir.

Roma Anlaşmasının öngördüğü gümrük birliğinin gerçekleşmesi için sanayi mamülleri kapsama alınmış, tarımsal ürünler için ayrı bir ortak tarım politikası düzenlenmiştir.

Topluluğun, Katma Protokol'ün yürürlüğe girişiyle, "Türkiye çıkışlı ithalata uyguladığı gümrük vergileri ile eş etkili vergi ya da resimleri kaldırması öngörülmüştür" (K. P. Mad. 9) (AT, 1976; 182).

Ancak bu kararın bazı istisnaları vardır. Öncelikle işlenmiş bazı gıda maddeleri Topluluğun tanımına göre, sanayi ürünü değil tarım ürünü olarak kabul edilmiştir. İkinci istisna parakende satışa arzedilmeyen pamuk ve pamuk ipliği, diğer işlenmiş pamuklu dokumalar, makine dokuma halıları için 12 yıllık dönemde sıfırlanmak üzere %25' erlik dilimler halinde gümrük indirimleri söz konusu olacaktır. Bir başka istisna ise, petrol ürünleri ithalatı için Topluluk, sıfır gümrüklü olmakla birlikte, 200 bin metrik tonluk bir tarife kotası koymuştur (K. P. Ek. 1).

Türkiye gümrük indirimleri konusunda ilke olarak, Topluluğa karşı gümrüklerini 12 yılda sıfırlayacaktır. Ancak tarafların anlaşmaya varacakları mallarda (örneğin makine mühendisliği malları, tarım ve elektrik makineleri, taşıt araçları) bu süre 22 yıla uzayacaktır. 22 yıllık listede yer alan mallar için Katma Protokolün yürürlüğe giriş tarihinde ilk % 5'lik indirim yapılacaktır. % 5 oranlı diğer üç indirim sırasıyla 3,6 ve 10 yıl sonra

gerçekleştirilecektir. % 10 oranlı 8 indirim ise Katma Protokol'ün yürürlük tarihinden 12, 13, 15, 18, 20, 21, ve 22 yıl sonra yapılarak 1995 yılı içinde Topluluk çıkışlı sanayi mallarına uygulanacak gümrükler sıfırlanmış olacaktır.

Türkiye, Katma Protokol'de belirlenen indirim takvimi gereğince, 12 ve 22 yıllık listelerde yer alan mallar için ilk indirimi 1 Eylül 1971 tarihinden itibaren yürürlüğe koymuş, ikinci indirimi ise 1976 yılında gerçekleştirmiştir. Ancak daha sonra Toplulukla olan ilişkiler dondurulunca gümrük indirimleri de ertelenmiştir. 10 Ocak 1989 da Avrupa Topluluğu ile olan ilişkilerimiz yeniden canlanmış ve aynı yıl her iki listede yer alan mallar için %10 oranında gümrük indirimi yapılmıştır.

Ayrıca Türkiye'de gümrük tarifeleri Ortak dış tarifeye uyum için yeniden düzenlenmiş ve 1989 yılında uygulamaya konulmuştur.

Avrupa Topluluğu ile olan ilişkilerimizde, gümrük indirimlerinin Türk ekonomisine etkisi, öncelikle 12 yıllık listede bulunan sektörlerin dış rekabete açılması yönünde olacaktır. Türkiye sanayi mallarında, hem iç piyasalarında bir dizi ülkeyle eşit koşullarda hem dış piyasalarda rekabet etmek durumundadır. Bu nedenle dış rekabet, söz konusu sektörler üzerinde olumsuz etkisi olacaktır. Daha az gümrük ödenerek ithal edilecek olan bu sektörlerin ürünleri, yerli ürünlerin rekabet gücünü sınırlandıracaktır. Bu sınırlamada rol oynayan yapısal faktörleri; teknolojinin geriliği, imalat sanayiinde küçük ölçekli firmaların hakimiyeti nedeniyle iç fiyatların bu yüksek maliyetle oluşması, yüksek teknik yetenekli eleman noksanlığı ve kalite düşüklüğü, olarak sıralamak mümkündür (Kazgan, 1975; 204).

Ayrıca bir malın 12 ya da 22 yıllık listede bulunması, bu sürenin sonuna kadar dış rekabete kapalı tutulması anlamını taşımaz. 12-22 yıllık süreler içinde gümrük indirimleri gözönüne alınacak olursa, bu listelerdeki malların çok daha kısa süre içinde etkili bir korumadan yararlanabilecektir.

Gümrük indirimlerinin hızla artışı bilineceğinden, bu sektörle yatırım yapılmasından ya da yapılmış yatırımların da genişletilmesinden kaçınılacaktır. Bu da Türkiye'nin istenen ölçüde gelişmesini engelleyici bir faktör olacaktır.

b- Ortak Gümrük Tarifesine Uyum

Türk Gümrük Tarifesinin, Ortak Gümrük Tarifesine uyumu Katma Protokolün 17. ve 18. maddelerinde belirlenmiştir. İlke olarak 12 yıllık listede yer alan mallar yine 12 yıllık bir süre, 22 yıllık listede yer alanlar ise 22 yıllık bir süre sonunda Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesi ile aynı

düzeye getirilecektir.

Geçiş döneminde Ortak Gümrük Tarifesine (OGT) uyum, 12 yıllık listedeki mallar için şu şekilde gerçekleştirilecektir:

-Türkiye'nin fiilen uyguladığı gümrük oranları, OGT'yi \pm % 15'i aşan bir farklılık göstermeyen maddeleri OGT 1977 yılında uygulanacaktır (K. P. Madde 17/2).

- Diğer hallerde, Türkiye'nin K.P. imzaladığı tarihte fiilen uyguladığı gümrüklerle OGT arasındaki farkı % 20 azaltan ilk OGT uyumu 1977 yılında uygulanır (K. P. Madde 17/2).

- Farkın geri kalan kısmı, belirli yıllarda yapılacak % 20'lik indirimlerle 1985 yılı içinde ortadan kaldırılır (K. P. Madde 17/3-4).

22 yıllık listede yer alan mallar için OGT'ye uyumdaki fark ise, OGT'ye göre \pm % 15'i aşan bir farklılık göstermeyen maddelerdeki ilk indirimin 1983 yılı içersinde, diğer indirimlerin 1995 yılı sonunda kaldırılması öngörülmüştür.

OGT'ne uyumda 12 yıllık listedeki mallar için 1977, 22 yıllık listedekiler içinse 1983 yılında olmasının öngörülmesi, Türkiye'nin bu konuda hiçbir şey yapamaması sonucunu doğurmuştur. Çünkü Türkiye 24 Aralık 1976 tarihinde tek taraflı bir kararla Katma Protokol'den doğan tüm yükümlülüklerini dondurmuştur (Metaş, 1987: 6).

Ortak Gümrük Tarifesine uyumun Türkiye ekonomisine etkileri iki yönden ele alınabilir. Bilindiği gibi Avrupa Topluluğu ile gümrük birliği kurma çabaları , Türkiye pazarında Topluluk ülkeleri yararına bir tekel yaratmaktadır. Katma Protokol, Topluluk ülkeleri dışındaki ülkelere daha düşük gümrük uygulanılmasına engel olmaktadır. Bu nedenle OGT'ye uyum sağlanması, Topluluk ülkeleri dışında kalan gelişmiş sanayi ülkelerine, Türk pazarlarına Avrupa Topluluğu'na rakip olarak girme imkanını verecektir (Topluluğun uygun gördüğü ölçüde).

Türk ekonomisinde OGT'ye uyumun yaratacağı ikinci etki ise, gümrük indirimlerinin olumsuz etkisine benzer bir durum göstermesidir. Çünkü Ortak Gümrük Tarifesi, Türk tarifelerine göre çok düşüktür. Dolayısıyla 12 yıllık listede yer alan ürünler bir taraftan Topluluktan ithal edilecek ürünlerin, diğer taraftan ise OGT'ye uyum sağlanması nedeniyle tüm gelişmiş sanayi ülke ürünlerinin rekabetine açılmış olacaktır. Bu rekabetin, Türk ekonomisi için ne derece yararlı olacağı, sanayimizin buna hazır olup olmadığına bağlıdır. Ülke sanayi- sinin dış rekabete dayanıklı olması

ölçüsünde, OGT'ye uyum sağlanması yarar getirecektir. Aksi halde bunun yıkıcı etkilerinden söz etmek mümkündür.

c- Miktar Kısıtlamalarının Kaldırılması

Miktar kısıtlamaları daha çok ithalat kotaları şeklinde uygulandığından, aslında gümrük vergileri niteliğini taşır. Kota uygulaması, maliyetlerden bağımsız olarak garantili bir koruma sağlamaktadır.

Avrupa Topluluğu, Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle, Türkiye'den gelen mallar için uyguladığı tüm miktar kısıtlamalarını kaldırmayı ve Liberasyonu Türkiye'ye konsolide etmeyi öngörmüştür. (K.P. Madde 24) Bu maddeye istisna olarak, eğrilebilir ipek böceği kozası ile ham ipekte, Topluluk yeni miktar sınırlamaları koyma hakkını saklı tutmuştur.

Miktar kısıtlamaları konusunda Türkiye için bu yükümlülük, K.P'nin yürürlüğe girdiği tarihte, 1967 yılı Topluluk çıkışlı ithalatın ancak %35'i için geçerli olacaktır. Liberasyon oranları üç yıl sonra % 40, sekiz yıl sonra % 45, onüç yıl sonra % 60 ve 18 yıl sonra 1991'de %80'e kademeli olarak çıkarılacaktır.

1976 yılı sonunda Toplulukla ilişkilerimizi dondurduğumuzda, Topluluk çıkışlı ithalatın ancak %40'ı libere edilmiştir. (1971 yılında ise % 25 kadardı)

Türkiye libere olmayan mallarda Avrupa Topluluğu lehine özel kotalar belirleyecek ve bunlar giderek artacaktır. Şöyle ki: "Bir yıl öncesine göre toplam olarak en az % 10 ve her madde ile ilgili kontenjanın değerinde de en az % 5 oranında bir genişleme gerçekleştirecek şekilde" arttırmakla yükümlüdür. Bu yükümlülük nedeniyle Türkiye, bazı malların kotalarının arttırılması sakıncalı olduğu halde arttırmak zorunda kalmıştır.

Türkiye, liberasyon listesi dışındaki çok sayıdaki malların ithalatı için 1974 yılında özel kotalar açmıştır. Bununla birlikte liberasyon dışı belirli bazı mallar için Türkiye sadece 50 milyon dolarlık bir tek kota hazırlamıştır. Bununla özel bir kotaya dahil edilmemiş bulunan liberasyon dışı herhangi bir Topluluk ülkesi malını ithal edilebilmesi için, bir tek kotanın açılmasıyla ilgili Ek Protokol hükümlerinin gereğinin yerine getiremeyeceğini ileri süren Avrupa Topluluğu, bunu Ortaklık komitesi'ne bir sorun olarak götürmüştür.

Türkiye ayrıca Topluluktan yapacağı ithalatta ithalat depozitolarını da giderek kaldılmayı taahhüt etmiştir. Bu da, yine 12 yıllık listedeki mallar

için 12 yılda, 22 yıllık listedeki mallar için 22 yılda tamamlanacağı hükmü getirilmiştir.

Türkiye 1980'li, yıllardan itibaren ithalat rejimi çerçevesinde teminat oranlarını sürekli indirmeyi amaçlamıştır. Liberasyon listelerinden yapılacak ithal taleplerinde istenen dövizin satış fiyatı esas alınarak hesaplanacak TL üzerinden teminat oranları aşağıdaki tablo da gösterilmiştir.

TABLO 1: Teminat Oranları (%)

Yıllar	I. Liste için	II. Liste için
1976	20	10 (x)
1977	20	10 (x)
1978	30	15 (x)
1979	40	40
1980	30	20
1982	20	20
1983	15	15
1984	7,5	15
1985	7,5	15
1986	3	3
1988	15	15

Kaynak: Nur KEYDER, Para, Teori, Politika, Ankara, 1988, s. 67

Tablo'da (1) ile gösterilen sayılar Avrupa Topluluğuna konsolide edilen liberasyon listesinden yapılacak ithatta I ve II sayılı liste için gösterilen oranlarda yapılan teminat indirimlerini göstermektedir.

10 Ekim 1986 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan bir kararla ek teminat uygulaması kaldırılarak ithalattan alınan teminat oranı % 7'ye bağlanmıştır. 4 Şubat 1988'de alınan sıkı para politikası çerçevesinde tekrar % 15'e yükseltilmiştir. 1989 yılında yürürlüğe giren ithalat rejimi kararınca teminat oranları bir takvime bağlanmıştır. Talep edilen dövizin satış bedelinin % 15' i olarak belirlenen teminat ornları : (Dizioğlu, 1990, 62)

1. 4. 1989 tarihinden itibaren % 12

1. 5. 1989 tarihinden itibaren % 10

1. 6. 1989 tarihinden itibaren % 7

olarak uygulanacağı hükmü getirilmiştir. Fakat yeni bir kararla (20144 sayılı Resmi Gazete) teminat oranları daha da düşürülecek 1. 6. 1989 tarihinden itibaren teminat oranının % 5 olarak uygulanacağı hükmü getirilmiştir.

Böylece Avrupa Topluluğu'nun yükümlülüklerini yerine getirmek için teminat oranları düşürülmüş, dışa açık bir politika izlenilmesine çalışılmıştır.

d- Koruma Önlemleri

Katma Protokol'de Türk sanayiini korumak amacıyla Türkiye'ye bazı haklar tanınmıştır.

"Türk ekonomisinin bir faaliyet sektörünü veya dış mali istikrarını tehlikeye düşürecek ciddi bozukluklar ortaya çıkar veya Türkiye'nin bir bölgesinin ekonomik durumunun bozulması şeklinde güçlükler belirirse, Türkiye gerekli korunma şekilleri Ortaklık Konseyine gecikmeden bildirilir" (K.P. Mad. 60) Tabii aynı hak Topluluğa'da tanınmıştır.

Türkiye'de sanayinin genişlemesi ya da yeni sanayiler kurulması halinde, anlaşmanın ilk 12 yıllık süresi içinde, 1967 yılı ithalatının % 10'unu geçmemek koşuluyla % 25 oranında yeni Gümrük Vergisi koyma hakkı ülkemize tanınmıştır.

Katma Protokol'ün ilk 8 yılı içinde 12 ve 22 yıllık listelerin, 1967 yılı ithalatının % 10' e değerindeki mallarda, bir listeden diğerine kaydırma yapabilecektir. Yani Türkiye, 12 yıllık listede olan bir malı 22 yıllık listeye aktarabilecektir. Bu kaydırmayı yapabilmek için geçerli koşul, 22 yıllık listedeki malların değerini yükseltmemiş olmasıdır.

Türkiye Ortak Gümrük Tarifesini 12 - 22 yıllık sürede uygulasa da, Topluluk dışındaki ülkelere karşı liberasyon ve miktar kısıtlamaları açısından ülkemize serbestlik tanınmıştır. Fakat yine de bu hakkı kullanabilmek için Ortaklık konseyine danışması gerekmektedir.

Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ile olan ekonomik ilişkileri Ortak Dış Ticaret Politikası açısından incelenmeye çalışılmıştır. Topluluk ve Türkiye için hazırlanan Ankara Anlaşması ve Katma Protokol kararlarına göre getirilen yükümlülükleri ticaret politikasının 4 önemli aracı olarak irdelenmiştir. Fakat ilişkileri tam olarak değerlendirebilmek için Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na olan dış ticaretinin de incelenmesi gereği açıktır. Topluluğa yapılan ithalat ve ihracattaki gelişmeler aşağıdaki kısımda ele alınacak ve ondan sonra genel bir değerlendirme yapmak mümkün olacaktır.

2- Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ile Dış Ticareti

Bilindiği gibi Türkiye 1980'li yıllarda serbest piyasa ekonomisine geçişi öngörmüş ve bu amaçla dış ekonomik ilişkilerde de dışa açık bir politika benimsemiştir. Dışa açık politika ile büyük ölçüde, ihracatı arttırmak hedeflenmiştir.

İhracatı arttırmak için, ihraç ürünlerimizin dış rekabet gücünü yükseltmek ve ihracatı, ihracatçılar için çekici hale getirmek amaçlanmıştır. 1979 yılında Türkiye'nin 7 milyar 330 milyon dolar olan dış ticaret hacmi, ihracata yönelik politikaların uygulanması ve olumlu dış konjonktür sonucu, yılda ortalama %15 oranında artarak, 1989 yılında 27 milyar, 390 milyon dolara ulaşmıştır.

1980-1989 döneminde dış ticarete görülen bu gelişmeler, dış ticaretin GSMH'ya oranının artmasına da yol açmıştır. 1980 yılında dış ticaretin GSMH'ya oranı %19,9 iken, 1989'da % 34,4'e yükselmiştir.

24 Ocak 1980 kararlarını izleyen dönemde alınan önlemlerin içinde bürokratik engellerin azaltılması, ihracatçının döviz gelirini girdi ithalinde kullanabilmesi, ihracatın ithalattan daha hızlı artmasına neden olmuştur. 1980 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı % 36,8 iken, bu oran 1989 yılında % 73,8'e yükselmiştir.

İhracata yönelik sanayileşme politikasının uygulandığı bu dönemde, toplam ihracat içinde sanayiın payı sürekli olarak artmış ve 1989 yılında % 78,2 olmuştur.

Görüldüğü gibi Türkiye ekonomisinde uygulanan yeni politikalarla ihracatın artışı gerçekleştirilmiştir. İhracat artışının yanısıra ithalatın da serbestleştirilmesine çalışılmış ve bu konuda ilk adım 1984 yılında kotaların kaldırılmasıyla atılmıştır. İthalatın yıllık artış oranı, 1980-1989 döneminde % 8 dolayında artmış, bu oran 1989'da % 10 olmuştur. İthalattaki bu artışın en önemli nedeni, ithalatın giderek serbestleştirilmesi ve bu amaçla gümrük vergisi ve fonların aşağıya çekilmesidir. 1981 yılında kotaların kaldırılmasıyla başlayan ithalat serbestisi 1984 yılında daha hızlanmıştır.

1984 yılı ve sonrasında ortaya çıkan ithalat liberalizasyonunun önemli bir yönü, malların daha az kısıtlayıcı listelere aktarılması ve sonunda listelerden tamamen çıkarılarak libere edilmesidir. İthalatı izne bağlı malların sayısı 1986 yılında 245 iken, bu sayı 1988'de 33'e, 1989'da 17'ye düşmüş ve 1990 yılında ise tamamen kaldırılmıştır. Diğer taraftan fişli gümrük vergisi oranlarında zaman zaman önemli indirimler yapılmıştır (Güran, 1990; 20).

İthalat alanında getirilen önemli bir düzenleme de, 3577 sayılı "İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun"un yürürlüğe konulmasıdır (TOBB, 1990; 15).

Bu gelişmelere paralel olarak ithalat önemli ölçüde artmış ve 1989 yılında 15 milyar 726 milyon dolara ulaşmıştır. Türkiye'nin ithalatının ne ölçüde serbestleştiğini liberalizasyon listesinden yapılan ithalat oranlarından anlamak mümkündür. Toplam ithalat içinde liberalizasyon listesindeki malların payı 1987 yılında % 81 iken, bu oran 1987'de % 84,8, 1989'da % 86,8'e yükselmiştir.

Görüldüğü gibi, Türkiye 1980'li yıllardan itibaren büyük bir değişime uğramış, ithalat ve ihracat açısından getirdiği pek çok düzenlemelerle dış ticaret hacmini arttırabilmiştir. Bunu bir karşılaştırma ile vurgulayacak olursak, Türkiye 1980-1988 döneminde % 17 dolayında ihracat artış hızına sahipken, Toplulukta bu oran % 6, aynı dönemde ithalat artış hızı % 7 iken, Toplulukta % 4 dolayında olmuştur.

Türkiye'nin Avrupa Topluluğunun üyesi olma hazırlığındaki bu dönemde, Türkiye ekonomisinin dış ticaret açısından potansiyelini kısaca bu şekilde açıkladıktan sonra, Avrupa Topluluğuna yapılan ithalat ve ihracat aşağıdaki gibi incelenecektir.

a- Avrupa Topluluğuna İhracatımız

Avrupa Topluluğu ülkeleri, dış ticaretimizde önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü Topluluk ülkeleri ile yapılan dış ticaret daima birinci sırayı almıştır. Aşağıdaki tablodan da görülebileceği gibi, AT ülkelerinin toplam ihracatımızdaki payı 1980 yılında % 47,6 iken, bu oran on yıl boyunca aynı düzeyi korumuş ve 1989 yılında % 46,5 olmuştur.

TABLO-2: Avrupa Topluluğuna İhracatımız**(Milyon Dolar)**

Yıllar	İhracat	Dış Ticaret Hacmi	Top.İhr.Payı (%)
1980	1.242,1	3.509,9	47,6
1981	1.502,9	4.022,4	48,5
1982	1.755,4	4.221,6	42,7
1983	2.010,2	4.606,1	32,0
1984	2.731,9	5.708,6	38,3
1985	3.133,5	6.680,2	39,4
1986	3.263,1	7.848,0	43,7
1987	4.867,7	10.533,3	47,8
1988	5.098,4	10.993,2	43,7
1989	5.408,3	11.463,2	46,5

Kaynak: T.O.B.B., İktisadi Rapor 1990, Ankara,S.293

Avrupa Topluluğu ülkeleriyle dış ticareti sürekli gelişen Türkiye'nin ihracatında da artışlar olmuştur. Bu ülkelere ihracatı 1980 yılında 1 milyar 242 milyon dolar iken, 1989 yılında 5 milyar 408 milyon dolara çıkmıştır. Türkiye, Topluluk üyesi ülkeler içinde en fazla Batı Almanya ile ticaret yapmış, daha sonra sırasıyla İtalya ve İngiltere ve Fransa ile ticaretini geliştirmiştir.

Tablodan da görüleceği gibi, Avrupa Topluluğu'na ihracat artışı 1,75 milyar ECU'dur. Bunun %66'sı artan rekabet gücünden %32,2'si Topluluğa artan dünya ihracatından kaynaklanmaktadır. İhracatın mal bileşimi ve pazar bileşiminin payı ise % 1,7 oranında olmuştur.

Türkiye'nin Avrupa Topluluğundan bu dönemde yeni ödümler almadığına göre, rekabet gücündeki en önemli artış nedeni, hükümetin bu dönemde ihracatı teşvik etmek amacıyla aldığı politika önemleridir. Bunlardan biri TL'nin reel efektif (ticaret ağırlıklı) kurunun, günlük kur ayarlamalarıyla önemli ölçüde düşürülmüş olmasıdır. İkincisi ise, mamul mallar ve işlenmiş tarım ürünleri üzerinden ihracatta verilen yüksek oranlar vergi iadeleridir (SIAR, 1988; 8).

Bir regresyon analiziyle vergi iadelerinin ihracat üzerinde nasıl bir etki yaptığı incelenecek olursa 1980-1988 döneminde elde edilen bulgular vergi iadesiyle ihracat arasında pozitif yönde, istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir.

$$\text{Log } Y = 1.4852 + 0,2524 \log x$$

$$R^2 = 0,92$$

$$t = 9,056$$

$$F = 82,006$$

Bu analizde vergi iadelerindeki % 10'luk bir artış, ihracatta %2,5 oranında bir artışa neden olmaktadır. % 5 önem düzeyinde ($t_{0.05,7} = 2.365$) regresyon katsayısı anlamlı bulunmuştur. Determinasyon katsayısı R^2 , vergi iadesinin, ihracattaki artışının açıklama gücünü % 92 oranında olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte, bu politika önlemleri dışında Türkiye'nin sanayi yapısında iyileşmenin de ihracatımızdaki rekabet gücünün artışında etkisi olmuştur. Özel imalat sanayiinde kapasite kullanımının 1980 yılında % 51,1 iken, 1986 yılında %72,7'ye çıkması, sabit maliyetlerin düştüğünü göstermektedir. Bu da Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna olan ihracat artışını desteklemiştir.

1980'li yıllarda Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna ihracatını arttırması önemli bir başarı sayılabilir. Çünkü bu yıllarda, Topluluk üyelerinin büyümesi yavaşlamıştır. Ayrıca Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatında Topluluk tarife dışı engeller uygulamış, sanayi ürünlerinde ise en önemli ihraç ürünü olan dokuma ve giyimde miktar kısıtlamalarına gitmiştir. Bu tür engellemelere rağmen Türkiye Avrupa Topluluğuna olan ihracatında artışı gerçekleştirebilmiştir. Aşağıdaki tablo, Avrupa Topluluğu'na ihracat artışına etki eden faktörler 1980-1985 dönemi itibariyle göstermektedir.

TABLO-3 Avrupa Topluluğuna İhracatı Arttıran

Etkenler

<u>İhracat</u>	<u>(000)ECU</u>	<u>%</u>
Gerçekleşen ihracat artışı	173.349,0	100,0
AT'na dünya ihracatındaki artışın et.	564.717,1	32,2
İhracatın mal bileşiminin etkisiyle	16.434,9	0,9
İhracatın pazar dağılımının etkisiyle	14.686,3	0,8
İhracatın rekabet gücünde art. etkisiyle	1157.480,7	66,0

Kaynak : Halis Akder, Subidey TOGAN, Report on developments in External Economic Relations of Turkey, Turktrade

Research Center, Pub. No.1987/1, Ankara, 1987

İhracatta görülen bu artış, ihracat ürünlerimizin çok az sayıda üründen elde edilmektedir. Türkiye AT'ye yaptığı ihracattan elde ettiği gelirin %80'inden fazlası, pamuk, deri ve köseleden mamul giyim eşyası, krom, benzin, portland çimentosu ihracatından sağlanmaktadır. Bu nedenle, ihracat ürünleri sayısında genelde artış olmakla birlikte, sanayi ürün ihracatımızın henüz bir kaç kalem mal etrafında yoğunlaştığı gözden uzak tutulmalıdır.

b- Avrupa Topluluğundan İthalatımız

Topluluk ile olan dış ticareti sürekli gelişme gösteren Türkiye'nin Topluluk'tan ithalatı, 1989 yılında % 2,7 oranında artarak 6 milyar 54 milyon dolara ulaşmıştır. Topluluk üyesi ülkelere yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payı, 1980 yılında % 28,7 iken, bu oran 1989 yılında % 38,4 olmuştur.

**TABLO-4 Avrupa Topluluğundan İthalatımız
(Milyon Dolar)**

<u>Yıllar</u>	<u>İthalat</u>	<u>Top.İth.Payı (%)</u>
1980	2.267,8	28,7
1981	2.519,5	28,2
1982	2.464,2	28,2
1983	2.595,9	28,1
1984	2.976,7	27,6
1985	3.546,7	31,3
1986	4.584,9	41,2
1987	5.665,8	40,0
1988	5.895,1	41,1
1989	6.054,9	38,4

Kaynak : T.O.B.B., İktisadi Rapor 1990, Ankara, S.293

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi, Türkiye Topluluk üyelerinde.. önemli ölçüde ithalat yapmaktadır. Türkiye Topluluğa yaptığı ihracattan daha fazla olarak ithalat yapmaktadır. İthalattaki bu artışların öncelikle, 1980'li yıllarda getirilen ithalat serbestisinden kaynaklandığını ifade etmek mümkündür.

Avrupa Topluluğu'ndan ithalat artışını açıklayan etkenler AT'na ihracat artışını açıklayanlardan farklıdır. Bu etkenler, aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

**TABLO-5 : Avrupa Topluluğu'na İthalatı Arttıran
Etkenler (1981-1985)**

<u>İthalat</u>	<u>(000)ECU</u>	<u>%</u>
Gerçekleşen ithalat artışı	1.027.230,6	100,0
Türkiye'nin toplam ithalat artışının etkisiyle	685.082,5	66,7
İthalatın mal bileşiminin etkisiyle	696.257,8	67,8
İthalatın artan rekabet gücü et.	354.109,7	-34,5

Kaynak: H. Akder, S. TOGAN, a.g.e

1981-1985 döneminde Avrupa Topluluğu'ndan ithalat 1 milyar ECU tutarında artmıştır. Bunun % 66,7'si Türkiye'nin tüm dünyadan ithalatındaki artıştan, % 67,8'i ise ithalatın mal bileşiminden kaynak

lanmıştır. Buna karşılık, Topluluğun Türkiye'ye ihracatındaki rekabet etkisi -% 34,5 gibi negatif bir değerdedir. Bunun anlamı, Avrupa Topluluğu'nun diğer ülkelere oranla mallarının rekabet gücü düşüktür. Topluluğun Türkiye'ye yaptığı ihracatın en önemli nedeni, mal bileşimidir. Çünkü Türkiye'nin ithalatı, dünya ticaretinin hızla arttığı mallar üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Buraya kadar yapılan incelemeler Türkiye'nin Avrupa Topluluğu açısından iyi bir pazar görünümünde olduğudur. Toplulukta olan dış ticaret ilişkilerinin ileri düzeyde olmasına rağmen, bu ülkelerle olan ilişkilerde sorunlarla karşılaşmaktadır. Tarife dışı engeller nedeniyle Türkiye'nin ihracatı istenen düzeyde yapılamamakta, ihracat artışı ithalat artışının hep gerisinde kalmaktadır.

SONUÇ

Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na katılabilmesi için katma protokolle belirlenen yükümlülükleri yerine getirmesi gerekmektedir. Bunun için de öncelikle ekonomisini güçlendirmek zorundadır. Türkiye 1980'den sonraki ithalat rejiminde, korumacılığı azaltmayı öngörmüş ve 1984 yılında da Tarife cetvelini bu amaçla değiştirmiştir. Ekonomide korumacılığın azalması, geniş pazar ve artan rekabetçiliğin olumlu etkilerini birlikte getirirken, ekonomide verimlilik artıp fiyatlar düşecektir. Bu etki ancak uzun dönemde söz konusu olacaktır. Bu da Türk ekonomisinin Avrupa rekabetine ne ölçülerde karşı koyabileceği konusunun, geçen süre içinde kendi verimliliğini ne ölçüde arttırabileceğine bağlıdır.

EUROPEAN COMMUNITY AND TURKEY WITHIN THE FRAMEWORK OF JOINT FOREIGN TRADE POLICY

European Community is set up by the Roma Agreement and aims to realize a customs union among the member countries. The major authority for the implementation of a joint foreign trade policy among the member countries is based on the Article 113 of that agreement. To achieve this, the main tools are tariffs, quantitative restrictions (QRs), anti-dumping and anti-subsidy.

Turkey, as a first step has signed a protocol in Ankara in 1964 in order to access to the European Community. Turkey is required to fulfill both economic and political stability within the country. These are the most important factors for entry. At present, Turkey has been implementing economic and political reforms in various areas.

KAYNAKÇA

- AT Komisyonu (1976), Türkiye- AET İlişkileri, Ankara

-Dizioğlu, Tamer (1990), "İthalat Rejimi ve Politikasındaki Son Değişiklikler ve Gelişmeler", Türk Ekonomisi ve Dış Ticareti-Son Gelişmeler, T.C.Başbakanlık HDTM, Ankara

-Güran, Nevzat (1990), Dışa Açılma Sürecinde Türkiye Ekonomi-
sinin Rekabet Gücü, DPT Yayın No.2231, Ankara

-Kazgan, Gülten (1975), 100 Soruda Ortak Pazar ve Türkiye,
İstanbul.

-Metaş (1987), Avrupa Topluluğu, Yapısı, Türkiye İlişkileri ve
Demir Çelik Sanayii, İzmir

-SIAR (1988), Avrupa Topluluğuna Tam Üyelik Açısından Tür-
kiye'nin Rekabet Gücü, İstanbul

-TOBB (1990), İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında
Mevzuatla İlgili İhtisas Raporu, İzmir